

FAIR TRADE CENTER

ETIKFABRIKEN

SKAVANDE SKOR

LÄRARHANDLEDNING

© **FAIR TRADE CENTER** December 2013

Magnus Ladulåsgatan 24, 118 66 Stockholm
info@fairtradecenter.se

Fair Trade Center är en ideell förening som arbetar för en mer rättvis handel. Vi bevakar svenska företags produktion och handel i låglöneländer. Genom kampanjer och konsumentupplysning kan vi få företag att bedriva sin verksamhet med respekt för människor och miljö. Vi vill ha mer rättvisa för pengarna.
www.fairtradecenter.se

Denna lärarhandledning har finansierats med stöd av Konsumentverket. Innehållet är dock helt Fair Trade Centers ansvar och kan inte anses visa Konsumentverkets uppfattning.

Layout: Lina Garemark
Fotografi framsida: © Phiseksit | Dreamstime.com

Innehåll

INTRODUKTION TILL LÄRARHANDLEDNINGEN	4
VILKA ÄR FAIR TRADE CENTER?	4
VAD ÄR ETIKFABRIKEN?	4
MÅLGRUPP	4
STÖD I LÄROPLANEN FÖR GYMNASIESKOLAN	4
FOLKBILDNING FÖR HÅLLBAR UTVECKLING OCH GLOBAL RÄTTVISA	5
BAKGRUND – SKAVANDE SKOR	6
VARIFRÅN KOMMER SKORNA?	6
VAD ÄR PROBLEMET?	6
TIPS PÅ LÄNKAR FÖR MER INFORMATION	7
ÖVNINGAR – SKAVANDE SKOR	8
1 FÖLJ SKON	8
2 VEM BÄR SKULDEN FÖR MILJÖPROBLEMEN SOM SKOPRODUKTIONEN ORSAKAR?	10
3 KLASSENS SKOR	10
4 VAD KAN VI KONSUMENTER GÖRA?	11
5 TA REDA PÅ MER OM OLIKA MILJÖMÄRKNINGAR	11

Introduktion till lärarhandledningen

VILKA ÄR FAIR TRADE CENTER?

Fair Trade Center är en ideell förening som arbetar för en mer rättvis handel. Vi bevakar svenska företags produktion och handel i låglöneländer. Genom kampanjer och konsumentupplysning kan vi få företag att bedriva sin verksamhet med respekt för människor och miljö. Vi vill ha mer rättvisa för pengarna.

VAD ÄR ETIKFABRIKEN?

Etikfabriken är en serie kortfilmer om hur produktion och handel med varor som vi konsumerar påverkar mänskliga rättigheter och miljö. Till varje film finns en lärarhandledning med interaktiva övningar. Fair Trade Center erbjuder även skräddarsydda föreläsningar vid behov av fördjupning inom ett visst tema.

MÅLGRUPP

Etikfabrikens huvudsakliga målgrupp är gymnasie- och folkhögskoleelever. Etikfabriken fungerar dock bra även för yngre ungdomar på högstadieskolor eller i samband med exempelvis studiecirklar eller i föreningssammanhang.

STÖD I LÄROPLANEN FÖR GYMNASIESKOLAN

Enligt läroplanen för gymnasieskolan från 2011 ska undervisningen bedrivas utifrån ett *miljöperspektiv*. Detta innebär att undervisningen ska ge eleverna insikter så att de dels själva kan medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna. Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. Målet är att eleverna visar respekt för närmiljön och miljön i ett vidare perspektiv. Vidare ska undervisningen bedrivas utifrån ett *internationellt perspektiv*. Enligt läroplanen är detta viktigt för att ge eleverna möjligheter att se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet. Undervisningen ska förbereda eleverna för ett samhälle med allt tätare kontakter över nations- och kulturgränser. Målet är att eleverna skaffar sig kunskaper om internationell samverkan och globala samband och kan bedöma skeenden ur svenskt, nordiskt, europeiskt och globalt perspektiv.

FOLKBILDNING FÖR HÅLLBAR UTVECKLING OCH GLOBAL RÄTTVISA

Folkhögskolor har ett omfattande utbud av utbildning för hållbar utveckling som spänner över bl.a. miljö/ekologi, ekonomi och lokal utveckling, demokrati och global solidaritet. Ett av svenska statens syften med att ge stöd till folkbildningsverksamhet är att ge människor insikt om hur deras agerande påverkar förutsättningarna för andra, och på så sätt skapa förutsättningar för en rättvis och hållbar global utveckling.

Bakgrund – Skavande skor

VARIFRÅN KOMMER SKORNA?

Den svenska skohandeln omsatte över 9 000 miljoner kronor under 2012. Majoriteten av alla skor som säljs i Sverige är importerade skor som har passerat många länder under produktionen. Skorna kanske designas i Italien, materialen kan komma från Brasilien eller Indien och små detaljer såsom skosnören kan komma från flera olika länder. Cirka 20 % av alla skor som importeras till Sverige har satts ihop i Kina.¹ Från fabriken skeppas de sedan för att till sist nå en butik i Sverige.

VAD ÄR PROBLEMET?

Hälften av världens produktion av läder används till skotillverkning. När lädret till skorna tillverkas går det åt mängder av vatten, ca 60-200 liter vatten till ett kilo läder. Den största mängden vatten går åt vid garvning, färgning och sköljning. När vattnet använts är det förorenat med stora mängder kemikalier som ofta släpps ut i vattendrag helt orenat. Detta gör att floder och jordbruksmark runt garverierna förgiftas och blir obrukbara. Lokalbefolkningen i dessa områden drabbas ofta av olika sjukdomar. De värst drabbade får cancer och många kan inte få barn p.g.a. gifterna i omgivningen.

De som arbetar i fabriken får ofta inte tillräcklig utrustning för att kunna skydda sig mot kemikalierna. Hud- och andningsproblem är mycket vanliga bland de som arbetar med garvning av läder. De som sedan limmar skorna riskerar att få andningsproblem, hosta, inflammationer i näsa och hals och svårhuvudvärk. En del av kemikalierna som används i produktionen stannar kvar i materialet och är hälsoskadliga för den som bär skorna. Naturskyddsföreningen har t.ex. gjort tester som visar att skor som säljs i Sverige kan innehålla kemikalier som är cancerframkallande, samt ämnen som misstänks ha hormonstörande verkan.

---

1. Stockholms Handelskammare, Focus on the Swedish Market, Footwear and Parts, Oct. 2011.
URL <http://chambertradesweden.se/wp-content/uploads/2012/12/Footwear_Parts_okt2011_webb.pdf>.

TIPS PÅ LÄNKAR FÖR MER INFORMATION

- Naturskyddsföreningens Grön Guide – Lämna gröna skoavtryck
URL <<http://www.naturskyddsforeningen.se/vad-du-kan-gora/gron-guide/lamna-grona-skoavtryck>>.
- Naturskyddsföreningen, Kemikalier in på bara skinnenet, plastskor från hela världen, 2009,
URL <<http://www2.naturskyddsforeningen.se/upload/Foreningsdokument/Rapporter/miljogifter/plastskor-sv.pdf>>
- Human Rights Watch, Toxic Tanneries, The health repercussions of Bangladesh's Hazaribagh Leather, 2012, URL <<http://www.hrw.org/reports/2012/10/08/toxic-tanneries>>
- Swedwatch, Svenska skor ger spår i miljön – en granskning av miljöeffekter från garverier i Syd, 2009, URL <<http://www.swedwatch.org/sites/default/files/>

Övningar – Skavande skor

1 FÖLJ SKON

I den här övningen får eleverna göra livscykelanalyser av skor. På så vis får de fundera över hur skor tillverkas samt hur detta kräver energi och påverkar både människor och miljö. Målet är att eleverna får förståelse för att skor är något värdefullt som inte ska slängas hur som helst och att man genom aktiva ställningstaganden faktiskt kan göra skillnad.

ÖVNINGSFORM: GRUPPÖVNING

GRUPP: 4 PERSONER

TID: 60 MINUTER

Berätta om att alla produkter har en historia och en påverkan på sin omgivning i flera led. Eleverna får i grupp titta på sina skor och fundera över deras miljöpåverkan och energianvändning på vägen från vaggan till graven.

Att diskutera i grupperna:

- Vilka delar består skorna av? Vad består delarna av?
- Hur går tillverkningen till? Vilken skyddsutrustning behövs?
- Vad händer med skorna när de är färdigtillverkade?
- Vad händer med skorna när de är utnötta?
- Kan en vara återvinnas om den innehåller kemikalier?

Dokumentation:

Förslagsvis redovisar eleverna sina livscykelanalyser genom teckningar eller flödesscheman över skornas miljöpåverkan från vaggan till graven.

Bakgrund:

När man gör livscykelanalyser är det viktigt att fundera över avgränsningarna. Det går inte att ta med allt – men samtidigt är det viktigt att inte utesluta sådant som är avgörande för att kunna beskriva produkten på ett rättvist sätt. Är man intresserad av energianvändningen vid tillverkning är det lämpligt att utesluta energin som använts till belysning i fabriken. Det är bättre att istället fokusera på all den energi som krävs för transporter och energikrävande tillverkningssteg. Följande steg bör vara del av analysen:

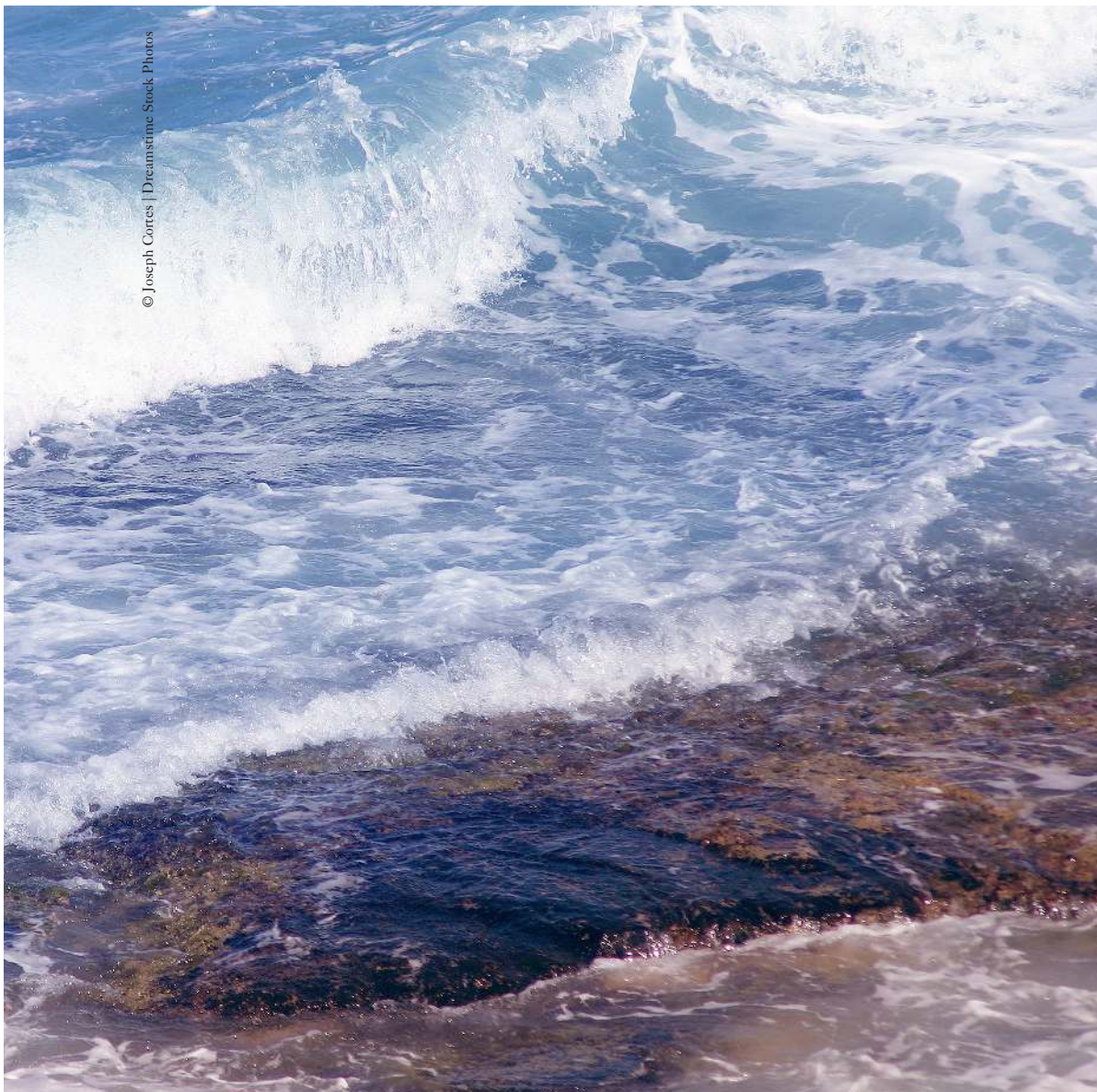

- Materialframställning (t.ex. boskapsuppfödning, utvinning av aluminium till ringar för skosnören, textilproduktion)
- Materialbearbetning (t.ex. garvning och färgning)
- Sammansättning av skorna (t.ex. limning, sömnad)
- Packettering
- Användning (impregnering, omsulning)
- Avfallshantering

Glöm inte transporter i de olika leden.

Bra källor för bakgrundsinformation om miljöpåverkan under olika delar av skons livscykel:

- Koldioxidutsläpp, Chu, J., MIT News Office, Footwear's (carbon) footprint, URL <<http://web.mit.edu/newsoffice/2013/footwear-carbon-footprint-0522.html>>.
- Boskapsuppfödning - Råd och Rön, Från Ko till skor, 2012, URL <<http://www.radron.se/granskningar/fran-ko-till-sko/>>
- Garvning - Swedwatch, Svenska skor ger spår i miljön – en granskning av miljöeffekter från garverier i Syd, 2009, URL <http://www.swedwatch.org/sites/default/files/swedwatch_-_svenska_skor_ger_spar_i_miljon.pdf>.

2 VEM BÄR SKULDEN FÖR MILJÖPROBLEMEN SOM SKOPRODUKTIONEN ORSAKAR?

Idag får människor i produktionsländerna betala ett högt pris genom förgiftat dricksvatten, förstörd jordbruksmark och omänskliga arbetsvillkor. Är det konsumenterna som köper de billiga skorna som bär ansvaret? Eller är det skomärkena som genom sina inköp orsakar miljöförstörelsen? Vilket ansvar har fabriker som producerar skorna? Eller är det regeringen i produktionslandet som bör införa bättre kontroller av produktionens miljöpåverkan? Målet med övningen är att skapa diskussion kring de olika aktörernas roller och ansvar.

ÖVNINGSFORM: FYRA HÖRN

GRUPP: HELGRUPP

TID: 10-15 MINUTER

Fyra hörn; konsumenter, skomärken, fabriker, Bangladeshs regering

Det viktiga är inte att ställa sig i "rätt hörn", det viktiga är det argument man har för att stå i ett visst hörn. Be minst två personer i varje hörn att motivera varför de står där de står.

Efter att ha hört alla argument, är det någon som vill byta hörn?

Be de som byter hörn motivera varför.

3 KLASSENS SKOR

Målet med övningen är att ge eleverna en uppfattning om hur stor miljöpåverkan deras skor orsakat.

ÖVNINGSFORM: UNDERSÖKANDE

GRUPP: 4 PERSONER

TID: 45 MINUTER

Be grupperna ta reda på hur många skor som köpts av eleverna i klassen det senaste året. Eleverna kan göra en uppskattning genom att fråga några av klasskamraterna hur många skor de köper per år. Hur kan klassens totala skokonsumtion påverka miljön? Använd följande uppskattning av kemikalie- vatten- och råhudåtgång per kilo färdigt läder :

- 2 kg kemikalier
- 60 - 200 liter vatten
- 4 kg råhudar

Låt eleverna presentera sina uträkningar på tavlan.

4 VAD KAN VI KONSUMENTER GÖRA?

Målet med övningen är att skapa diskussion och inspirera eleverna att komma med egna idéer om hur man kan agera som konsument för att minska användningen av kemikalier vid skotillverkning.

ÖVNINGSFORM: UNDERSÖKANDE

GRUPP: 4 PERSONER

TID: 60 MINUTER

Att diskutera i grupperna:

- Finns det ekologiska skor att köpa i skobutiker?
- Vad betyder det att läder är naturgarvat?
- Vilken typ av lagstiftning skulle behövas för att minska kemikalieanvändningen i skotillverkningen?
- Vilka frågor skulle du vilja ställa till chefen för ett skoföretag om du skulle ha ett möte med henne eller honom?
- Vilken information är skobutiken skyldig att ge konsumenter om farliga ämnen i skor? Ta reda på mer om REACH-förordningen och EUs kandidatlista för farliga ämnen. (För fakta se t.ex. Naturskyddsföreningens hemsida URL <<http://www2.naturskyddsforeningen.se/natur-och-miljo/miljogifter/EU-kemikalielagstiftning/>> samt Stockholms stad, "Våga fråga – välj giftfritt när du shoppar", URL <http://www.stockholm.se/PageFiles/305826/Broschyr%20vaga%20fraga_22.pdf>.
- Ska man sluta köpa vissa typer av skor?

5 TA REDA PÅ MER OM OLIKA MILJÖMÄRKNINGAR

Målet med övningen är att ge eleverna ökad kunskap om miljömärkningarna Svanen och EUs Ecolabel.

ÖVNINGSFORM: UNDERSÖKANDE

GRUPP: 4 PERSONER

TID: 60 MINUTER

Be eleverna att sammanställa fakta om Svanen och EUs Ecolabel på ett A4-ark.

- Vad innebär det att en produkt bär EUs Ecolabel?
- Vad skiljer märkningen från t.ex. Svanenmärket eller KRAV-märkningen?
- Vilka produkter kan märkningarna finnas på?